

ELS ALBORS DELS LERMES A PATERNA

COSES DEL MEU POBLE (PATERNA)

Les primeres clarors del dia, començaven a travessar els forats entre els taulons de fusta de les finestres del dormitori del molí del Roll de Faitanar a Manises, quan Pasqual Lerma i Laera, el seu arrendatari, desperta, era diumenge 17 de desembre de 1769.

Va mirar al seu costat, on la seua dona, Rita, encara dormia profundament, i després a un racó de l'habitació, on un xicotet raig de llum il·luminava el bressol, que havia muntat per al seu primogènit i que havia elaborat amb les fustes comprades a un amic ebenista.

Una sensació de tristor el va envair, i és que feia mes i mig, el 24 d'octubre, havien soterrat al seu primer i fins al moment únic fill, Pasqualet, que contava només amb un any de vida.

El menut a finals de l'estiu, va agafar el que al principi pareixia el típic refredat que tan comunament pateixen tots els xiquets xicotets, va passar tres dies amb febra i després va millorar. Tornant a tindre el seu somriure innocent i a fer les cosetes que fan els menuts de la seua edat, tocar-ho tot. Però als dies torna a tindre febre, de la mateixa forma i després torna a millorar.

Va continuar tenint diversos episodis de febre i millora, però cada volta se'l veia més quiet, més dèbil, amb la pell més blanca i havia perdut aquell somriure que el caracteritzava. Al final al voler que anava a pitjor van cridar al metge.

En arribar, va auscultar al menut i els va donar un diagnòstic.

– Pasqual, Rita, el vostre Pasqualet, té el que es diu paludisme, la típica febra que agafa molta gent i que retempta cada cert temps, en molts casos, sobre tot en adults se supera – el metge va fer una xicoteta pausa, al mateix temps que es posava més seriós –. Però en xiquets pot ser molt perillosa i el vostre fill està molt malalt.

– Paludisme?, aquest mal és el motiu pel qual prohibiren el cultiu d'arròs a l'horta, després de l'última collita de final de setembre – Va dir Pasqual.

– I té algun tractament – va preguntar Rita al metge, preocupada.

– La malaltia la causa la proximitat a llocs d'aigua estancada, com és el cas d'aquest molí on viviu, el travessa la sequia de Faitanar i està molt a prop del Túria, i estancaments d'aigua es produeixen a molts llocs, sobre tot als arrossars que havien a l'horta fins a la prohibició. El seu fill agafaria el mal just en aquesta època – el metge realitza una xicoteta pausa al mateix temps que treia del seu maletí un potet de cristall.

– Açò és quinina – Va dir el metge –. Sol ser prou efectiva, però com ja us he dit, el vostre fill està molt malalt i no puc assegurar que es recupere.

Després de l'explicació, Pasqual, mirant la cara blanqueta del seu fill, va parlar.

– Senyor doctor, vaig a fer tot el possible per salvar la vida del meu primer fill, explica'ns com s'ha d'administrar aquest medicament i resarem perquè deu ens acompanye i pose bo al nostre menut.

El metge va explicar al matrimoni com es devia administrar la medicina, cobra els seus honoraris i va marxar, després Pasqual i Rita donaren la quinina a Pasqualet abans de dormir i resaren una bona estona a Sant Joan, patró de Manises, perquè posara bo al seu menut.

La medicació no va funcionar i uns dies després, en la matinada del 24 d'octubre, Pasqualet es va reunir amb els angelets del cel.

Després de recordar els últims dies de vida del seu fill, Pasqual es va alçar del llit en direcció a la finestra de l'habitació, la qual va obrir. Es va quedar una estona mirant al cel i recorda aquelles estranyes llums al cel que varen vore la nit que vetlaven al seu fill.

Eixe dia havia caminat fins a Aldaia, on vivia la família de la seua dona, i a Torrent després, on vivien els seus pares, que a més eren els padrins de Pasqualet, per a donar-los la mala notícia.

Després de donar-li el condol, el pare de Pasqual, Tomàs, li va dir.

– Hui he d'acabar uns encàrrecs de la sastreria del meu germà Blai, recorda que gràcies a que ell em contracta com ajudant, puc seguir guanyant-me la vida després de l'accident que vaig tindre al molí d'Alaquàs quan tu aprenies amb mi. – Tomàs mira aleshores a la seua dona Anna –. Però la teua mare t'acompanyara, jo ja aniré demà al soterrar, li ho diré també al oncle per si vol acompanyar-me.

Mare i fill, van eixir de Torrent de tornada acompanyant un carreter que viatjava cap a Burjassot i anava a passar per Aldaia i Manises. A l'entrada d'Aldaia, esperava Gertrudis, la mare de Rita, vestida de dol des que el seu marit faltara, ella també havia quedat en acompanyar en aquest dia el dol a la seua filla i el seu gendre.

Eixa mateixa nit, després que els coneguts passaren a donar el condol al matrimoni, les tres dones i el moliner es quedaren soles vetlant al xicotet difunt. Pasqual va anar a obrir una estona la finestra perquè ventilara l'habitació i al mirar al cel es queda perplex. Una espècie de boirina verdosa s'estenia per una franja del negre i estrelat cel, de seguida va avisar a les tres dones que seguien vetlant el cos de Pasqualet.

– Mare de Déu!, Vingueu! – va dir Pasqual mentre les tres dones s'aproximaren i miraren per la finestra. – Mireu quina boirina més estranya hi ha al cel.

– Deu ser Pasqualet des del cel, que ens diu que s'ha trobat amb el nostre senyor –. Va dir Gertrudis, emocionada.

L'estranya boirina va desaparèixer al voltant d'una hora després. L'endemà mentre Pasqualet era soterrat, a Manises tots comentaren aquell estrany fenomen. Un estudiant de ciències que anava de pas cap a la Universitat de València els va traure de dubtes. Segons ell era un esdeveniment habitual a terres de mes al nord d'Europa, però molt estrany tant al sud, es deia Aurora Boreal.

Pasqual va eixir de l'habitació, quan Rita ja es despertava, va travessar la llar on només quedaven les restes de cendra de la nit anterior, per baixar les escales i passar a la sala on encara, en penombra, es trobaven descansant les moles i tots els materials utilitzats al molí fariner. Finalment va eixir a l'exterior, l'aire fred li va pegar a la cara d'aquell dia clar i ras del mes de desembre, i es va quedar pensant mentre observava el riu Túria i l'horta que s'estenia cap al nord.

Un paisatge de camps erms on en altres èpoques de l'any es cultivava arròs, dacsa, forment i hortalisses, es barrejava amb camps de cànem i amb arbres de morera sense fulles a la vora del camins.

Al final d'aquesta extensió, a mig hora a peu, es trobava Paterna, era un poble d'unes dimensions similars a les de Manises, però amb una peculiar diferència. Les cases es disseminaven en la falda d'un turó en comptes d'estar totes en una esplanada elevada sobre el riu Túria.

Destacaven per damunt de les cases humils dels seus habitants, tres edificacions, el campanar de l'església de Sant Pere al centre del poble, en una zona més elevada a la dreta, un palau, que havia estat construït feia cosa de deu anys pel Comte de Vila de Paterna. I més al fons en l'alt del turó una torre, que deien que era de l'època àrab.

Aleshores, Pasqual, es va centrar en el que l'interessava, els molins que posseïa la Vila. Cap a l'est, a un quart d'hora, es trobava el molí del Bata, aquest molí no tenia interès perquè es dedicava a les teles i al paper i ell era mestre en moldre gra.

A l'oest de la vila, és on Pasqual tenia més interès. Allí, també a un quart d'hora del poble es trobaven els molins de la Vila i el del Martinet. Ambdós havien tingut diversos usos, bataners, siderúrgics i fins i tot per a fer pólvora, però amb els anys s'havien anat instal·lant també moles per moldre gra.

El Martinet, propietat del comte, estava arrendat a una família de moliners, però feia uns dies havia sentit a la taverna com deien que el de la Vila, que era propietat de l'ajuntament, estava lliure, ja que el seu anterior arrendador havia faltat, només havia tingut filles i els seus gendres no es dedicaven al treball de la mòlta.

Tots els esdeveniments ocorreguts en els últims mesos havien fet que prenguera una decisió, torna a la llar del molí, on la seua dona ja s'havia alçat i estava posant llenyetes a la xemeneia i prenent-lis foc, amb la calor que quedava del dia anterior.

Rita s'alça i va voler al seu marit com entrava amb una cara més alegre de l'habitual.

– Bon dia – Se'l queda mirant un poquet –. En què estàs pensant Pasqual?

Pasqual la va mirar, encara anava amb el blusó de dormir i ja és notava la panxeta d'embarassada d'uns quatre mesos.

– Hui escoltarem missa a Sant Pere de Paterna – Va afirmar Pasqual.

– I això per què? – Va dir Rita estranyada.

– Te'n recordes que fa uns dies et vaig dir que havia escoltat a la taverna que un dels molins de Paterna estava en arrendament – Va dir Pasqual en cert entusiasme.

– Si m'ho vas dir – I es queda pensativa un segon, ja que l'actual arrendament del molí on es trobaven acabava a final d'any, va seure i va dir –. Vols que ens mudem de molí?

– Exacte!, l'arrendament d'aquest molí acaba a finals d'any, amb la fiança que ens tornara el propietari podríem arrendar el molí de la Vila de Paterna, si encara està lliure – Va seure també –. Per això, aprofitant que hui és diumenge i que tots anem a missa, és més fàcil que trobem al secretari i l'alcalde i podem aparaular l'arrendament.

Rita, tampoc estava molt a gust en aquell molí i mes des que Pasqualet havia mort, i va contestar.

– Començares sent aprenent de moliner de ven jovenet al molí del senyor d'Alaquàs, després que els teus pares es traslladaren allí des dels molins de Campanar – Rita recorda quan començaren ha festejat –. Vaig esperar per a casar-me en tu fins que vas ser mestre moliner i pogueres arrendar un molí i allunyar-te del d'Alaquàs, perquè ja no aguantaves als capatassos del senyor del lloc.

Va fer una pausa i recorda al seu difunt fill – I acabarem en aquest molí propietat del Baró de Manises, perquè era el de renda més barata que estava lliure i ens podíem permetre, estem ací des de fa cinc anys, no ens ha anat malament, però em perdut un fill – Rita va fer una pausa i amb melancolia va dir –. Soc la teua dona i he de seguir-te alla on vages, a més jo tampoc em trobe a gust ací des de la mort de Pasqualet, anem a Paterna doncs.

El matrimoni, vestit amb la roba dels diumenges, va eixir del molí del Roll de Faitanar cap al gual, que existia al riu Túria i que s'utilitzava per a travessar a la banda de Paterna.

El barquer els va passar amb la seua bassa a l'altra ribera del riu i després de pagar-li pels seus serveis, Pasqual i Rita pujaren el desnivell que hi havia des del riu fins a les primeres hortes de la part de Paterna. Allí en comptes de seguir recte pel camí que els portava directes al poble, es desviaren pel camí de botgers, que els dirigia, travessant la partida de la Tandra fins als molins de la Vila i el Martinet.

Una vegada arribats al molí del Martinet, es van trobar als moliners arrendats en ell i que es preparaven per a anar a missa. Pasqual volia assegurar-se si l'altre molí continuava sense arrendar.

– Bon diumenge ens done deu – Va saludar Pasqual a l'home que estava en la porta –. Soc Pasqual Lerma, moliner de Manises, podria dir-me si el molí de la Vila encara no ha sigut arrendat?

– No, encara no – Va dir l'home, mentre s'alçava i es dirigia cap on estava Pasqual, travessant l'era pavimentada amb taulells per a batre gra que estava davant del molí –. Jo soc Josep Gascó, el moliner d'aquest molí, que vol arrendar-lo?

– Així és – Va contestar Pasqual –. Anem a vorer si trobem al secretari o a l'alcalde en l'església per aparaular-ho.

– No hi ha millor lloc per trobar-los hui – Va contestar Josep –. Encantat i ja ens veurem més si al final acabem sent veïns.

Després de parlar amb el moliner, Pasqual i Rita prosseguiren el seu camí i es pararen enfront del molí de la Vila. Pasqual comença a explicar a la seua dona com el recordava per dins una volta que el va visitar, quan una veu els va cridar – Xe!, Pasqual que fas per ací en diumenge!

Es van girar i pel camí venia Nelo Peris, carreter paterner i amic, que havia fet diversos trasllats de gra i farina al molí de Pasqual.

– A voler si arrende el molí de la Vila i em faig paterner, Nelo. I tu que fas en el carro, en compte d'anar a missa de dotze? –. Contesta Pasqual.

– De la Pobla vinc i de donar de veure al cavall en el brollador del barranc travessat, per això passe per aquest camí – El carreter va estar pensant un moment i digué –. Hauràs d'anar a Paterna si vols arrendar-lo, pugeu al carro i us porte.

La parella puja i Nelo encamina al seu cavall pel camí dels molins fins arribar a Paterna. Entraren al poble pel carrer de Bonaire on vivia el carreter, baixaren del carro i s'acomiadaren momentàniament.

– Aneu fent camí –. Va dir Nelo – En una estona és veiem en Sant Pere i a voler si prompte soms veïns.

Pasqual i Rita, seguiren caminant direcció a l'església, pel carrer Bonaire i la plaça del pou de dalt, per continuar pel carrer de la Senyoria i baixar pel de Mussoles, tots carrers de cases humils. Finalment van arribar a la plaça major on es trobava la casa capitular, tancada al ser diumenge.

No faltava molt per a les dotze, així que creuaren la xicoteta plaça i a través d'un curt carreró eixiren a la plaça reial on es trobava l'església de Sant Pere. La gent començava a congregar-se en el lloc.

Prompte Pasqual, va voler en un rogllet una gent més ven vestida, i després que Rita preguntara a un veí i li confirmaren que allí estaven el secretari i l'alcalde, els dos es dirigiren cap a ells.

– Molt bon dia, senyors – Va saludar Pasqual amb tota la cortesia que sabia –. Soc Pasqual Lerma, moliner del molí del Roll de Faitanar de Manises i està és la meua dona, Rita. He sabut que el molí de la Vila no està ocupat i voldria arrendar-lo.

– Molt bon dia – Va contestar un dels homes –. Jo soc el secretari i ell el senyor alcalde. És cert que el molí de la vila està sense arrendar i que l'ajuntament necessita un moliner que l'ocupe com més aviat millor, les rendes d'aquest molí són importants per al consistori.

– Quines referències ens dones del teu bon fer de moliner, Pasqual – Va parlar l'alcalde.

– Em vaig fer mestre moliner l'any 63, al molí d'Alaquàs on treballava des de jovenet i durant els últims 5 anys he portat el Moli del Roll de Faitanar a Manises – Pasqual va fer una pausa al recordar el que deia el seu avi –. A més soc d'una llarga família de mestres moliners. El meu pare, Tomàs, va ser moliner a Mislata, Campanar i Alaquàs, el meu iaio, Miquel també, al molí de Cabot de Mislata. I ell em comptava de xicotet que tant el seu pare, Batiste, com el seu avi, Pere, havien sigut també moliners a Mislata i Benimàmet.

– S'ha de reconèixer, que encara que només rondaràs la trentena, tens bones referències, però per quin motiu vols canviar el molí de Manises pel de Paterna – Respongué el secretari.

Pasqual va contar els motius que l'havien portat a aquesta decisió i el secretari va parlar amb l'alcalde en privat.

– Bé Pasqual – Va dir el secretari quan acaba de parlar amb l'alcalde –. Hem decidit que vist l'experiència que tens i que el molí de la Vila necessita ser ocupat i cobrar una renda per ell com més aviat millor, us l'arrendarem a partir del nou any. El notari estarà lliure el pròxim dijous al matí, podem quedar si et ve bé, a la porta de la casa capitular per a fer els tràmits.

– Moltes gràcies senyors – Va contestar Pasqual –. Allí estaré el dijous.

De seguida va sonar la campana de Sant Pere, indicant que anava a començar la missa dominical de dotze, i tots els presents van anar entrant al temple.

Una volta acabada la missa, Pasqual i Rita iniciaren el camí de tornada a Manises, aquesta volta pel camí de Quart i travessarien el Túria pel pont que tenia aquest poble. Però abans passaren per davant de l'ermiteta del Crist, que havia a l'eixida de Paterna i li van agrair que tot els haguera eixit bé aquest diumenge.

Era dilluns 21 de maig de 1770 al matí, Pasqual estava fent tasques de manteniment en les moles del molí de la Vila, per una banda per a posar-les a punt per a la pròxima collita de forment que no tardaria molt a començar. I per l'altra, perquè per la matinada Rita s'havia posat de part i no volia moldre gra, quan anava a vindre al món el seu segon fill i a més, sempre podia complicar-se el part i que haguera d'anar a buscar el metge.

Estava reparant un forat que s'havia fet a la tramoia on es tirava el gra per a moldre, quan va escoltar uns plors. De seguida va parar la reparació i es va dirigir cap a la porta del molí, just quan arribava a avisar-lo la filla xicoteta de Josep, el moliner veí.

– Senyor Pasqual! – Va dir la menuda –. Ja han nascut.

S'estranya al sentir-la dir-ho en plural, però seria que la xiqueta venia corrent i no ho havia dit ve. Continua fins a l'habitació, on estava Rita amb la dona i la sogra del moliner del Martinet que l'havien assistit en el part.

A l'obrir la porta va mirar a Rita, que estava tombada al llit i tenia dos nadons envoltats de draps als costats, ja estava clar perquè la xiqueta ho havia dit en plural, havien tingut una bessonada.

– Pasqual, vine a vore als teus fills, son xiquet i xiqueta i com ja vam quedar amb els noms i ha vingut un de cada, els cridarem Vicent i Manuela. – Va dir Rita emocionada.

Pasqual va anar a donar-li un bes a la seua dona i als nou nascuts, mentre mirava de reüll el bressolet que havia sigut de Pasqualet, ara hauria de fer un altre perquè Visentico i Neleta pogueren somiar en aquest nou món.

I així és com van arribar al món els primers Lermetes de la Vila de Paterna.